

LeiderschapTop 2026

OPEN SOURCE WERKEN

magazine

Maak kennis
met de digitale
Deltawerken
van Zeeland
*(oftewel, de
Digital Twins)*

Jouw reisgids
voor een digitaal
soevereine
toekomst

Onmisbare
tools voor in je
opensource-
rugzak

Digitale soevereiniteit volgens
Firewall-oprichter Eric Smit:
'Dit gevaar schreeuwt
om een stormkering'

Colofon

Dit magazine is een uitgave van Opensourcewerken ter gelegenheid van de LeiderschapTop Open Source Soeverein Samenwerken op 1 oktober 2026 in Middelburg. De artikelen zijn ook online te lezen op opensourcewerken.nl.

Opensourcewerken is de community voor Nederlandse opensource-projecten. Door het delen van verhalen, voorbeelden en kennis maken we de digitale wereld samen veiliger, efficiënter en transparanter. Het platform Opensourcewerken wordt gefinancierd door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de artikelen zijn afkomstig vanuit de community.

Aan dit magazine werkten mee:

Jasper Enkelaar, Bart de Haan, Maurice Hendriks, Oscar Lepoeter, Eva van Sloten, Briënne Soute, Koos Steenberg, Rick van der Waarden, Kees Zwart

Fotografie en beeld: o.a. iStock, Jurgen Huiskes, Jarno Kraayvanger, Louis Meulstee

Eindredactie:

Rody van der Pols en Eva van Sloten

Art direction en vormgeving:

Stephan van den Burg

Concept en realisatie:

Maters en Hermen Journalistiek, Leiden

Drukwerk:

HelloPrint, Rotterdam

Digitale versie:

www.opensourcewerken.nl/magazine2026

Hergebruik is welkom:

Alle teksten in dit magazine zijn herbruikbaar onder de Creative Commons-licentie Naamsvermelding 4.0 Internationaal (CC BY 4.0). Dat betekent dat hergebruik is toegestaan met vermelding van de naam van de maker en de bron. De afbeeldingen zijn uitgezonderd, omdat hier specifieke voorwaarden op van toepassing kunnen zijn. Wil je een bepaalde afbeelding hergebruiken? Neem dan contact op met de redactie Opensourcewerken.

‘De reis naar digitaal soeverein samenwerken maken we samen’

Op deze Top nodig ik jullie allemaal uit om leiderschap te tonen en samen met mij op reis te gaan: op weg naar digitale soevereiniteit. We hebben ons reisgezelschap compleet, samen hebben we een volle koffer aan kennis bij ons. Met dit magazine hebben we de routeplanner in handen om onze bestemming te bereiken.

Net als de reisverslagen op Instagram, staat dit magazine vol met praktische tips en inspirerende verhalen. Het neemt je mee langs vijf bestemmingen: concrete voorbeelden uit de praktijk die laten zien hoe we opensourcewerken in de echte wereld. Onze eerste stop is bij de Digital Twins van Zeeland. Hier worden digitale kopieën ingezet om de gevolgen van overstromingen en hitte in kaart te brengen. Hoe verder we reizen en hoe meer plekken we bezoeken, hoe duidelijker de route wordt. Onderweg komen we ‘verkeersborden’ tegen: wetten en regels, zoals de Wet open overheid, de Wet hergebruik overheidsinformatie en de Interoperable Europe Act. Ze vragen transparantie en het openbaar

maken van broncode. Dat is precies wat we nodig hebben als overheden.

Want digitale soevereiniteit betekent dat we zelf de regie houden over onze systemen en onze data. Dat lukt alleen als we samen veilig en transparant te werk gaan. Zo kunnen we vertrouwen op een digitale infrastructuur die standhoudt, ook in crisistijden of bij internationale spanningen.

Er zijn ook hobbels op de weg: trage besluitvorming, de druk om snel te gaan, en weerstand tegen verandering. Maar elke kleine stap vooruit, of het nu in Zeeland, in Den Haag of in Europa is, brengt ons dichterbij onze bestemming. Die stappen zetten we samen door bijvoorbeeld eigen digitale oplossingen te ontwikkelen.

Dus pak je ambitie, doorzettingsvermogen en visie. Want deze reis naar digitaal soeverein samenwerken maken we samen. Laten we vertrekken.

Willemijn Aerds

Staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit

Reiswijzer voor dit magazine

4 Reisbestemming
Zeeland: een digitale
kopie voor betere
besluiten

7 Dit moet je niet
vergeten op je
opensourcereis

8 Trippen in Microsoftland:
welk prijskaartje hangt
daaraan?

10 Reisbestemming
Scheveningen:
slim stroom
delen aan zee

12 Reisbestemming
Noord-Ierland:
nieuwe licentie geeft
overheden grip

16 Hoe bewaken
we onze digitale
soevereiniteit?
Drie experts aan
het woord

14 Spring in de opensource-
tijdmachine: van de jaren
zeventig tot nu

19 Inkoop tips voor
open source

22 Reisbestemming
DICTU in Assen:
aan de slag met de
basiswebsite

20 Reistemming stemhokjes:
Kiesraad stemt voor open
source

24 Onmisbare
tools voor in je
opensource-rugzak

26 Ontmoet de locals:
who's who in
opensourceland

27 Opensource-
agenda

Weetjes voor onderweg

Alle overheden in Nederland maken gebruik van open source, vaak zonder het te weten. Ga maar na: het internet en de meeste databases draaien op opensource-software-componenten.

Het bewustzijn voor digitale autonomie en soevereiniteit groeit. Opensourcewerken telt inmiddels 1000 leden en binnen de publieke sector zijn er inmiddels 17 Open Source Program Offices/Officers (OSPO's) en vergelijkbare functies.

Oorspronkelijk werd gesproken over 'free and open source' (FOSS); met 'free' wordt bedoeld dat de eigenaar vrijheid en controle houdt. Oftewel broncode mét soevereiniteit!

Ook techgiganten als Google en Microsoft kunnen niet zonder opensourcesoftware.

De tegenhanger van copyright wordt wel copyleft genoemd. Oftewel: vrij her te gebruiken (in plaats van dat dit verboden is).

'Dankzij' de coronacrisis werd het normaal dat overheidssoftware in openbaarheid kan worden ontwikkeld, zoals de app CoronaMelder.

Er zijn drie categorieën opensourcelicenties: toegankelijk, zwak-wederkerig en sterk-wederkerig.

Opensource-broncode is veel geld waard. Alleen al Linux zou miljarden dollars kosten om vandaag opnieuw te bouwen.

In de geo-wereld is digitale soevereiniteit vergevorderd. Het grootste Nederlandse open source geo-congres is FOSS4G.

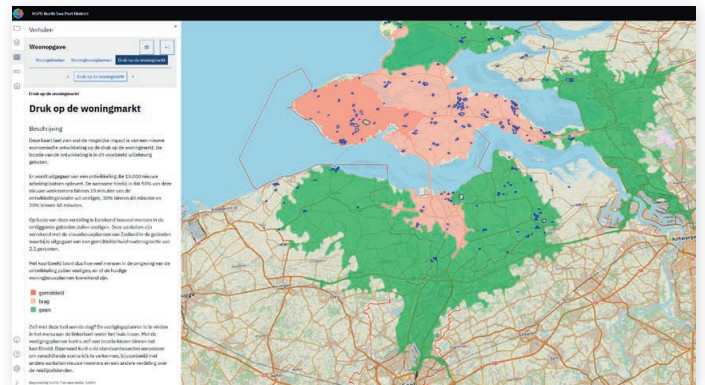
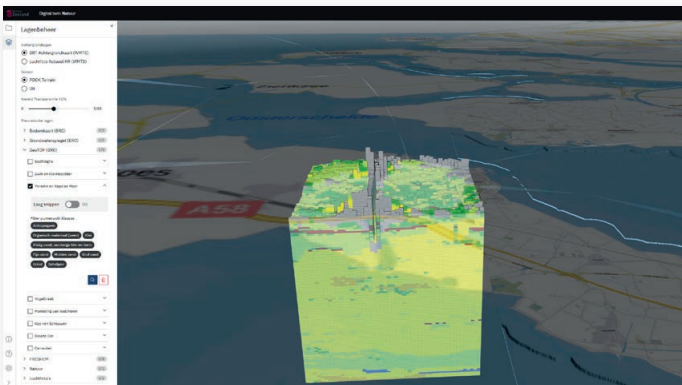
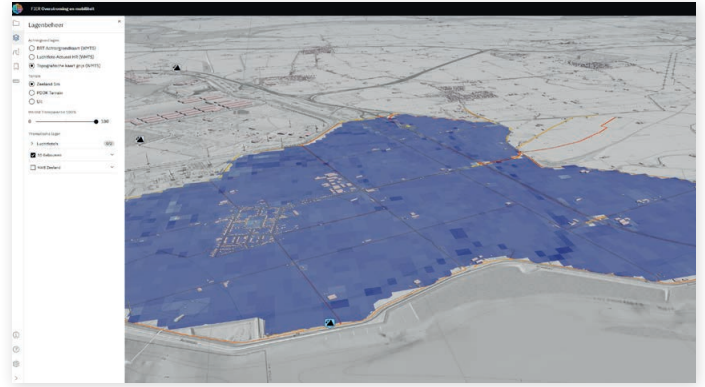

Ook met teksten kun je soeverein samenwerken! Creative Commons (CC) is een soort opensource-licentie voor teksten, foto's en creaties. Met als bekendste voorbeeld Wikipedia.

Open source en open standaarden zijn belangrijke voorwaarden voor digitale soevereiniteit.

Een digitaal Zeeland voor betere besluiten

Hoe maak je complexe keuzes over water, woningbouw en bereikbaarheid inzichtelijk? Zeeland gebruikt daarvoor opensource-Digital Twins: digitale kopieën waarmee bestuurders scenario's verkennen en plannen bijsturen. Zo ontstaan beter onderbouwde besluiten én houdt de provincie grip op haar data en technologie.

TEKST JASPER ENKELAAR

Een jaar of zeven geleden was Ferry Brasz op werkbezoek in Antwerpen. Daar zag de CIO van de Provincie Zeeland, verantwoordelijk voor digitalisering en informatievoorziening, een inspirerend voorbeeld van een Digital Twin. 'Die ging over verkeersstromen in het centrum van de stad. Als je deze straat afsluit, wat doet dat dan met de verkeersstromen? Op een groot scherm zag je vervolgens hoe de verkeersstromen veranderden. Hartstikke interessant, dacht ik. Want je kunt dit op allerlei andere onderwerpen toepassen. Dit gaat bestuurders helpen om op een andere manier naar Zeeland te kijken.' Inmiddels heeft Zeeland een heel aantal eigen Digital Twins – digitale kopieën – ontwikkeld. Over bodem en water, over hitte, en natuurlijk – het is en blijft Zeeland – over overstromingen. Op de website virtueel.zeeland.nl kun je verschillende scenario's van overstromingen op je scherm afspelen. Een indrukwekkend, maar tegelijk ook beangstigend schouwspel. Erik Leemreijze, projectleider Digital Twin, krijgt die opmerking vaker. 'Bij de oudere Zeeuwen leeft die angst nog wel, maar bij de meeste mensen speelt dat niet meer. Dan is een Digital Twin een

Reistip!

Als je toch in Middelburg bent: beklim de Abdijtoren ('Lange Jan') en bekijk Zeeland eens van bovenaf.

Erik Leemreijze (projectleider Digital Twin), Ferry Brasz (CIO Provincie Zeeland) en Daniëlle de Clerck (gedeputeerde Provincie Zeeland) in de binnentuin van het Provinciehuis, hartje Middelburg.

moie tool die mensen bewust maakt in welk gebied ze wonen. De scenario's gaan uit van een dijkdoorbraak, maar de dijken zijn zo sterk dat die kans heel klein is. Toch kan het mensen, maar ook overheden bewust maken en helpen te zorgen dat een gebied goed is ingericht.'

Zelf de regie hebben

De Digital Twin-omgeving is volledig open source. Voor de provincie Zeeland is dat een van de uitgangspunten van de digitale strategie, vertelt gedeputeerde Daniëlle de Clerck, met onder andere woningbouw, milieu en recreatie in haar portefeuille. 'Gezien de geopolitieke situatie is onafhankelijkheid steeds belangrijker bij het inrichten van je digitale infrastructuur. Als provincie willen we de controle hebben over de infrastructuur die onze publieke taken ondersteunt. Open source is een middel om met innovatie en transformatie bezig te zijn, waarbij we niet afhankelijk zijn van enkele leveranciers. We willen zelf de regie hebben.'

Zeeland is nu bezig met het formuleren van een strategische agenda 'Zeeland 2050'. Dat gaat onder andere over wonen, bereikbaarheid, het voorzieningenniveau en de

economie van de toekomst. 'Dat zijn ruimtelijke vraagstukken met een ruimtelijke impact. Die kun je met een oplossing als een Digital Twin in beeld brengen. Visualisaties zijn vaak effectiever dan lijvige rapporten; dat is een grote kracht van dit instrument. Met één muisklik zie je wat het effect van een voorgestelde keuze kan zijn. Meer inzicht leidt tot betere afwegingen en dat versterkt het besluitvormingsproces.'

Andere mindset

Ook voor andere overheden en provincies is dat relevant. Vandaar dat De Clerck pleit voor 'soverein samenwerken'. 'We moeten kennis, informatie en inzichten met elkaar delen. Welke oplossingen heeft iedereen? Kun je gebruiken van elkaars oplossingsrichtingen? Daar voeren we met de twaalf provincies het gesprek over: hoe doe je dit, hoe ga je om met de nieuwe werkelijkheid in de wereld, welke consequenties heeft dat? Iedereen is bezig met dit vraagstuk.' Daarbij is autonomie belangrijk, benadrukt ze. 'De context waarin we dit doen, is de laatste jaren sterk veranderd. We willen onafhankelijk zijn, de controle over data en technologie in eigen huis hebben.'

Op de Leiderschapstip draagt De Clerck de boodschap uit dat er een grote verander-opgave ligt. 'Als bestuurders moeten we zorgen dat we klaar zijn voor de toekomst. Dat betekent dat we naar een andere digitale infrastructuur toe moeten. Dat gaat niet alleen over techniek, maar ook over soevereiniteit en samenwerking. Hoe je samenwerkt rondom informatie, hoe je informatie met elkaar deelt, en hoe je informatie kunt hergebruiken. Dat vraagt om een andere mindset.'

Wat haar betreft kan Zeeland anderen inspireren. 'Ik denk dat wij met open source en Digital Twin aan de goede kant van de ranglijst zitten, dat we voorlopers op dit gebied zijn. We zijn hier al langer mee bezig en we hebben een deel van de leercurve gehad. Dit is een uitgestoken hand om de kennis die we hebben opgedaan te delen met andere overheden.'

Kroonjuwelen

Toen Ferry Brasz zeven jaar geleden als CIO begon bij de provincie Zeeland viel het hem op dat open source hier breder omarmd werd dan bij andere overheden. Die deden dat nog maar mondjesmaat. 'We hebben gelijk doorgepakt. Het bleek dat je met opensource-tools heel mooie, professionele producten kunt realiseren. Dat heeft ons veel gebracht.

'Soms levert open source weerstand op, maar uiteindelijk brengt het ons verder'

Niet alleen besparingen in licentiekosten voor software en onderliggende databases. Die zijn heel duur en bovendien kun je niet snel opschalen. Waar we reële mogelijkheden zagen, zijn we overgestapt naar open source. Dit heeft ons naast besparingen ook een hogere ontwikkelsnelheid en minder afhankelijkheid van grotere partijen opgeleverd.'

In de nieuwe digitaliseringsstrategie worden soevereiniteit en open source expliciet opgenomen als belangrijke pijlers. 'We willen dat echt verder brengen', zegt Brasz. 'Het besturingssysteem en de servers zijn nog een mix van open source en closed source. We onderzoeken of we dat in de toekomst kunnen overzetten. Maar onze data – toch onze kroonjuwelen – hebben we al in eigen huis en niet in een cloudoplossing van een grote technologiepartner.'

Weerstand

Het omarmen van open source is niet zonder slag of stoot gegaan, erkent Brasz. Voorheen stond de klant-leverancierrelatie centraal. Er werden afspraken gemaakt over eisen en specificaties en de leverancier leverde. 'Het spelletje is nu anders. Je draagt veel meer een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Je gaat participeren in de opensource-community die bij een opensource-pakket hoort, meedenken, testen. Het kost tijd voor een organisatie om daaraan te wennen.' Het vraagt van medewerkers een omschakeling, heeft Brasz gemerkt. Het is toch een andere rol en een andere taakopvatting. 'Soms levert dat weerstand op, maar uiteindelijk brengt het ons verder en als het eenmaal werkt, heb je wel iets moois in handen.' Tegelijk ziet hij dat zo'n nieuwe rol medewerkers juist kan uitdagen en prikkelen. Voor collega's die minder ver zijn in de omschakeling naar open source heeft Brasz nog wel een tip: 'Start met een Open Source Program Office, een OSPO. Een gremium van mensen in je organisatie die verstand hebben van open source, die snappen hoe dat technisch en juridisch zit, waar je rekening mee moet houden, die kansen kunnen signaleren.' In Zeeland is een aantal mensen hiermee bezig, maar eigenlijk wil Brasz dit interprovinciaal gaan aanpakken. 'Want wat we in Zeeland bedenken, kunnen andere provincies ook gebruiken. Zo'n OSPO kan er echt voor zorgen dat de toepassing van open source veel sneller gaat.'

Metadata

De provincie is nu in gesprek met de Hogeschool Zeeland over het gebruik van de technologie van de Digital Twin-omgeving, vertelt Leemreijze. 'Met open source kun je allerlei nieuwe ontwikkelingen stimuleren. In hun ICT-opleidingen leren ze dit systeem kennen, ze hebben de technieken in huis. Bij de Digital Twins is alles heel transparant: de metadata, de data en alles wat we met die data doen, van binnenkomst tot verwerking tot een eindproduct. Alles doen we volledig met opensourceproducten.'

Zeeland heeft dit pad al vroeg gekozen. Dat kan soms het gevoel oproepen van de wet van de remmende voorsprong; nieuwkomers profiteren van het werk van de pioniers. Dat gevoel leeft zeker niet bij Brasz. 'Bij open source hoort dat we onze oplossingen ter beschikking stellen en publiceren. En ja, daar hebben wij soms jaren voor geploeterd en aan geknutseld. Maar die oplossingen kun je gewoon gebruiken. Ik nodig iedereen uit om dat te doen.'

Hoe je met een Digital Twin bewoners kunt betrekken

De Digital Twins in Zeeland ondersteunen nu nog vooral de bestuurlijke besluitvorming en beleidsontwikkeling. Maar ze kunnen ook bijdragen aan grotere participatie van burgers door ze te betrekken bij planvorming. Voor een groot infrastructureel werk, de nieuwe Deltaweg, werkt het Digital Twin-team van de provincie aan een nieuwe Digital Twin-omgeving, helemaal gericht op de burger. Erik Leemreijze: 'Een 3D-visualisatie met uitgebreide toelichting op de nieuwe tunnels en viaducten, zodat ieder

vanuit de eigen woning het perspectief kan zien op die nieuwe weg. Dat is de kracht ervan: het is vrij toegankelijk, je ziet een plaatje, je kunt ermee spelen, andere invalshoeken kiezen. Dat is iets anders dan er een rapport over lezen. Dit is echt een volgende stap in het gebruik van de Digital Twin.'

Waterveiligheid

Een pilot waarbij de Digital Twin de besluitvorming ondersteunt, is het model van het water- en bodemsysteem. Daarin kun je een specifiek gebied markeren en krijg je direct

te zien wat de impact is van een ontwikkelingsplan op die locatie, gezien vanuit klimaatadaptatie. 'Dat gaat over ruimtelijke ordening', legt Leemreijze uit. 'Al heel vroeg in het proces kun je een plan voor een woonwijk, een infrastructureel project of recreatieontwikkeling toetsen. Dan kun je je plan aanpassen aan de uitkomst, bijvoorbeeld met betrekking tot waterveiligheid. Dan heb je in de besluitvorming een grotere kans van slagen, omdat je een toekomstbestendig plan presenteert.'

Ik ga op reis en neem mee...

Dit moet je niet vergeten

Maakt jouw organisatie werk van open source? Dan helpt deze checklist je op weg. Want open source draait om meer dan techniek. Het gaat ook over samenwerken, afspraken maken en weten wat je eindbestemming is.

✓ Een helder reisdoel

Wil je samenwerken aan open source, dan is het belangrijk om ieders belangen helder te krijgen. Misschien is snelheid voor de één het belangrijkste, en transparantie voor de ander. Zulke zaken kunnen botsen, maar dat hoeft niet. Door deze punten scherp krijgen, kun je optimaal samenwerken.

✓ Kleingeld voor onderweg

Opensourcesoftware kun je gratis downloaden, gebruiken en bekijken. Maar dat betekent niet dat alles gratis is. Onderhoud, support, beveiliging en doorontwikkeling kosten ook tijd en geld. Of je dat nu zelf doet of inkoopt. Het voordeel: je bespaart vaak op licenties en voorkomt dat je vastzit aan één leverancier. Daardoor pakt open source onder de streep meestal goedkoper uit.

✓ Betrek de rest van de organisatie

Open source is niet alleen iets voor programmeurs. Ook juristen, inkopers, communicatieadviseurs, managers en bestuurders krijgen ermee te maken. Denk aan licenties, aanbestedingen, documentatie, veiligheid en communicatie met gebruikers. Als het goed is, merkt de eindgebruiker er weinig van. Maar achter de schermen heb je meer inzicht en controle.

✓ Prettig gezelschap: de community

Wie is de community? Iedereen die meedenkt, meekijkt of meewerkt aan de software. Denk aan andere overheden, bedrijven, ontwikkelaars, en ook vrijwilligers. Een actieve community helpt om fouten sneller te vinden, verbeteringen te delen en de software naar een hoger plan te tillen. De community is geen bijzaak, maar onderdeel van het succes van opensourcesoftware.

✓ Ethisch hacken

Met een *pen-test*, oftewel een penetratietest, kom je erachter of een buitenstaander je systeem kan binnendringen. Het verschil met een criminele hack is dat dit gebeurt met toestemming van de eigenaar. Lukt het om kwetsbaarheden te vinden? Dan kun je ze oplossen voordat iemand er misbruik van maakt. De mensen die dit doen, worden ook wel ethische hackers genoemd.

✓ Check het wettelijk kader

In de Wet open overheid (Woo) en Wet hergebruik overheidsinformatie (Who) staat precies waartoe je als publieke organisatie verplicht bent. Je moet je inspannen om broncode te delen, en dat op zo'n manier doen dat anderen er echt iets mee kunnen. Werk jouw organisatie nog met oude Excellijstjes of pdf-bestanden? Weg ermee!

✓ Een passende opensourcelicentie

Broncode publiceren zonder licentie is alsof je een routekaart meegeeft zonder legenda. Anderen weten dan niet wat ze ermee mogen doen. Er zijn verschillende soorten opensourcelicenties: van soepel tot streng wederkerig. Kies er eentje die bij jouw organisatie past. Of kies voor de Europese EUPL, dan zit je over het algemeen wel goed.

✓ Ook handig om in te pakken

De Standaard voor Publieke Code. Deze lijst met afspraken helpt overheden om samen software en beleid te ontwikkelen én te onderhouden. Je vindt hier tips waarmee je voorkomt dat gevoelige informatie in de broncode staat, maar ook adviezen voor beleidsmakers, managers, ontwikkelaars en ontwerpers.

Trippen in Microsoftland

Welk prijskaartje hangt daaraan?

Nederland wil minder afhankelijk worden van Big Tech. Maar hoeveel geld geeft de overheid eigenlijk uit aan partijen als Microsoft? Die simpele vraag blijkt nauwelijks te beantwoorden. En dat maakt de discussie over digitale soevereiniteit urgenter dan ooit.

TEKST OSCAR LEPOETER / DELTA INSTITUUT

In het najaar van 2025 nam de Tweede Kamer een motie aan van Jesse Six Dijkstra (NSC) met een eenvoudig verzoek: zorg dat we per ministerie kunnen zien hoeveel de IT-licentiekosten bij Microsoft, Oracle en SAP gestegen zijn. Een 'quickscan' moest het Rijk inzicht geven.

Op 18 december 2025 meldde staatssecretaris Van Marum (BZK) aan de Kamer dat die scan was opgeleverd en 'niet verder te specificeren is naar licentiekosten.' Vertaling: het Rijk heeft geprobeerd op te tellen wat het uitgeeft aan zijn grootste softwareleveranciers, en formeel geconcludeerd dat dat onmogelijk is. En daarmee beschouwde de staatssecretaris de transparantiepoging als afgedaan.

Wat we uitgeven, weten we niet

Wie denkt dat dit puur om een inzichtsprobleem gaat, leest de brief van de staatssecretaris verkeerd. In dezelfde brief staat ook deze zin: 'de dienstverlening (en vooral de facturering) loopt via resellers; via de EAP is er geen direct contract met de uiteindelijke leverancier.' En op een andere Kamervraag eerder dat najaar antwoordde minister Van Weel dat de Microsoft-licentiekosten 'verweven zijn met de totale prijs die voor Microsoft-producten wordt betaald' en daarom 'niet afzonderlijk kunnen worden gespecificeerd.'

EAP staat voor Europese Aanbestede raamovereenkomst Programmatuur – de centrale software-aanbesteding van het Rijk, gegund in december 2023 aan vijf resellers (Insight, Dustin, Protinus, SoftwareOne, Crayon) voor naar schatting 300 miljoen euro per jaar. Het Rijk koopt zijn software via Dustin. Dustin koopt bij Microsoft. Microsoft factureert aan Dustin. Dustin factureert aan het Rijk. En onder die laatste naam Dustin verdwijnt het woord Microsoft.

De gerapporteerde 230 miljoen euro die het Rijk in 2024

uitgaf aan IT-diensten is daarom geen Microsoft-cijfer. Het zijn de opgetelde kosten voor acht leveranciers samen (AWS, Google, IBM, KPN, Microsoft, Oracle, Red Hat, SAP) en kan niet worden uitgesplitst.

En om het nog onoverzichtelijker te maken: de software-categorie van het Rijk als geheel is 570 miljoen euro, verdeeld over meer dan drieduizend sub-leveranciers. Wie van die drieduizend uiteindelijk Microsoft-licenties levert, en voor hoeveel, dat weten we dus niet.

De burens weten het wel

Buurlanden hebben deze onduidelijke inrichting niet. In Berlijn stelde Bondsdag-parlementariër Rebecca Lenhard dezelfde vraag in 2025. Zij kreeg wél een antwoord. De

Duitse Bund gaf in 2025 481 miljoen euro uit aan Microsoft alleen. Saillant: een stijging van 38%(!) ten opzichte van het jaar ervoor. Het Britse equivalent, de Strategic Partnership Arrangement van Crown Commercial Service, kost de Britse publieke sector 1,9 miljard pond per jaar.

In Duitsland en het Verenigd Koninkrijk is er dus in ieder geval transparantie op deze gegevens, al spelen er ook problemen rondom IT-leveranties. In het Verenigd Koninkrijk is de hele inkoop transparant via één raamovereenkomst, en is zo helder en inzichtelijk. In Duitsland kun je met een Woo-equivalent (Wet openheid overheid) achter het getal komen. Maar in Nederland is 'niet te specificeren' blijkbaar een geldig antwoord aan de Kamer.

Om te zorgen dat we weten wat we kopen, dat we snappen wat we kopen en er zeggenschap over hebben, moeten we eerst snappen wat de situatie nu is. Zolang we dat niet weten, modderen we voort en stijgen zowel de kosten als de afhankelijkheid van andere partijen.

Nu, meer dan ooit, van belang

Twee recente gebeurtenissen maakten die afhankelijkheid pijnlijk zichtbaar. In februari plaatste president Trump met Executive Order 14203 de hoofdaanklager van het Internationaal Strafhof in Den Haag op de Amerikaanse sanctielijst. Microsoft gaf het ICC een keuze: sluit het account van de hoofdaanklager, of wij stoppen alle dienstverlening aan de hele organisatie. Het ICC moest toegeven, en sloot de e-mail af. Het lijkt een ongeloofwaardige scène uit een film, maar Microsoft heeft dit op

18 februari 2026 zelf bevestigd. Ernstig geschrokken, is het ICC inmiddels bezig om 900 digitale werkplekken naar het Duitse OpenDesk te verhuizen.

Voorbeeld twee: eind 2024 stopte de Nederlandsche Bank met end-to-endversleuteling van haar e-mail. De reden, in DNB's

eigen woorden: versleuteling opzetten en beheren voor meer dan duizend onder toezicht staande instellingen – banken, verzekeraars, pensioenfondsen – is 'in de praktijk niet uitvoerbaar'. DNB's mail loopt nu onversleuteld door de servers van Microsoft. Zonder eigen versleuteling kan Microsoft vertrouwelijke berichten meelesen. Ironisch: een paar maanden eerder had diezelfde DNB de financiële sector publiekelijk gewaarschuwd voor de afhankelijkheid van bedrijven als Microsoft.

Niemand's schuld, en dat is een probleem

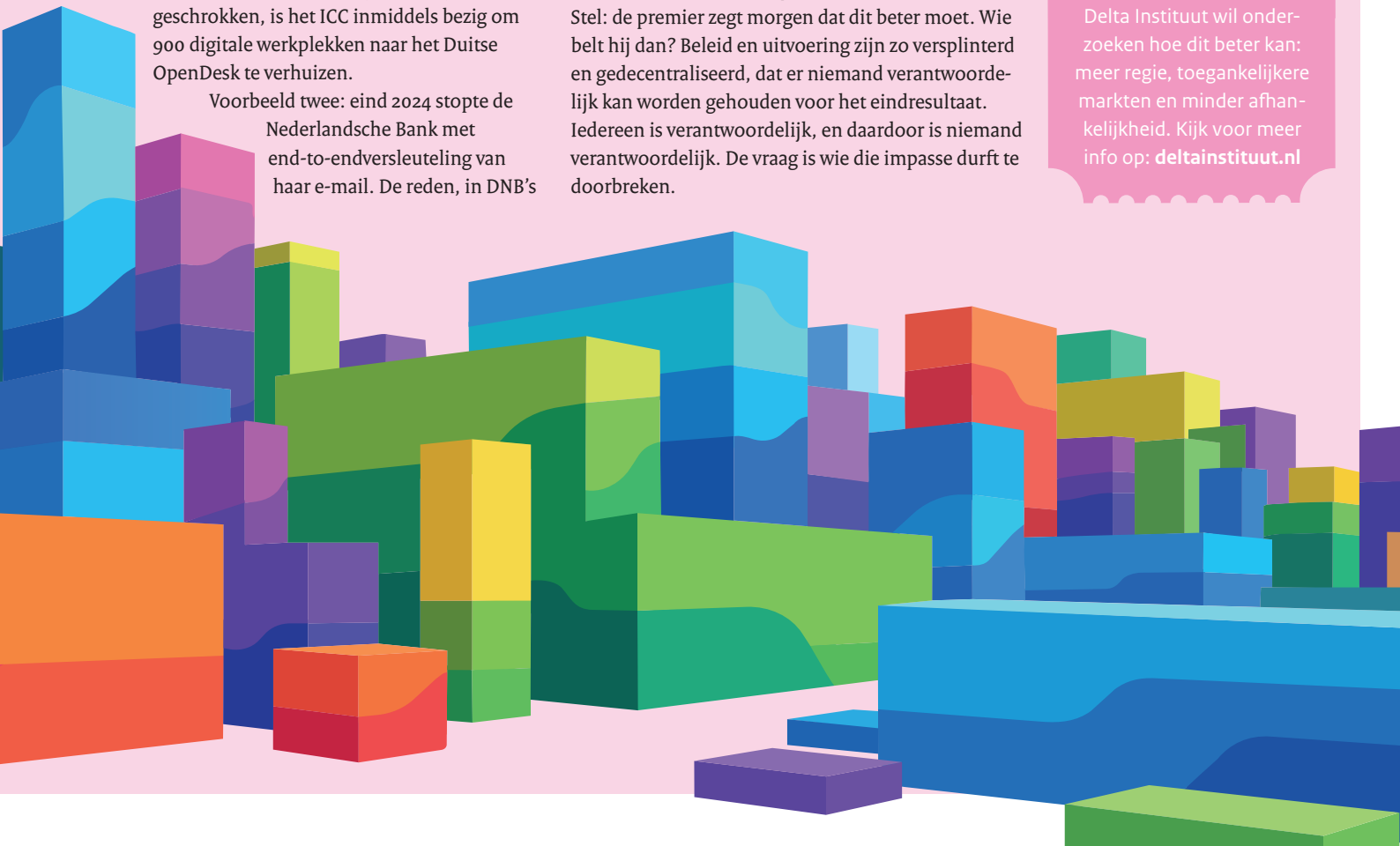
Het pijnlijke aan dit probleem is dat niemand verkeerd handelt. Iedereen doet wat van hem of haar wordt verwacht. Overal werken mensen hard, wordt er hervormd en wordt over elke euro drie keer nagedacht. De inkoper koopt via de raamovereenkomst, want dat is rechtmatig. De reseller factureert en levert, want dat is wat het EAP voorschrijft. Microsoft bundelt cloud, licenties en advies in één Enterprise Agreement, want dat is handig en makkelijk voor de afnemer. De minister kan de kosten 'niet specificeren', want die data is er niet binnen het huidige stelsel. Zo komt het dat het Rijk al tien jaar niet kan zeggen wat het aan Microsoft uitgeeft. Het cijfer is er gewoon niet. En Microsoft is slechts het meest duidelijke voorbeeld. Er zijn nog veel meer voorbeelden bij het Rijk en lokale overheden waar kennis en slagkracht stukje bij beetje uit handen zijn gegeven. Niet omdat iemand heeft besloten dat dit de beste keuze was. Het is gewoon gebeurd. En dat terwijl inkoop om 113 miljard euro per jaar gaat.

Wie doorbreekt de impasse?

Stel: de premier zegt morgen dat dit beter moet. Wie belt hij dan? Beleid en uitvoering zijn zo versplinterd en gedecentraliseerd, dat er niemand verantwoordelijk kan worden gehouden voor het eindresultaat. Iedereen is verantwoordelijk, en daardoor is niemand verantwoordelijk. De vraag is wie die impasse durft te doorbreken.

Meer over dit onderzoek

Dit artikel komt voort uit onderzoek naar overheidsuitgaven van het Delta Instituut, een onafhankelijke denktank die zich inzet voor vooruitgang in Nederland. De overheid geeft jaarlijks zo'n 113 miljard euro uit aan inkoop, waarvan naar schatting meerdere miljarden aan IT (een exact cijfer wordt niet centraal gepubliceerd). Het Delta Instituut wil onderzoeken hoe dit beter kan: meer regie, toegankelijke markten en minder afhankelijkheid. Kijk voor meer info op: deltainstituut.nl

Slim stroom delen aan zee

Drukke op het stroomnet remt de energietransitie. In Scheveningen laat de gemeente Den Haag zien hoe open source helpt om stappen te zetten: slim stroom verdelen, data lokaal houden en leveranciersafhankelijkheid voorkomen. Lessen voor de rest van Nederland?

TEKST RICK VAN DER WAARDEN

An het Noordelijk Havenhoofd in Scheveningen werkt de gemeente Den Haag samen met Stedin aan een innovatieve energietoepassing die volledig draait op opensourcesoftware. Vanuit het Living Lab Scheveningen, een testomgeving voor digitale innovaties in de openbare ruimte, vertellen systeemarchitect Patrick Segeren en programmamanager Bart van Velthoven erover. 'Vanochtend hadden we de jury op bezoek', vertelt Bart trots. 'We zijn dit jaar een van de drie genomineerden voor de Beste Overheidsinnovatie van het Jaar van de Vereniging voor Overheidsmanagement.' Hij en Patrick werkten samen aan het

project Slim Strandnet, dat strandpaviljoens, gemeentelijke diensten en evenementenlocaties van duurzame energie voorziet.

Dieselgeneratoren

De aanleiding was praktisch: festivals op het strand draaiden op dieselgeneratoren. Een ambtenaar van de gemeente stelde voor om een vaste stroomaansluiting aan te leggen. Dat idee leidde tot de inrichting van een eigen energienetwerk op het Noordelijk Havenhoofd.

Bart: 'Doordat strandpaviljoens seizoensgebonden zijn en daarom afbreekbaar moeten zijn, gelden ze als roerende zaken en niet als WOZ-objecten. Gemeentebouwen vormen daarentegen samen één WOZ-object. Daardoor ontstaat er wettelijk gezien één eigen energienet achter de hoofdmeter, waardoor we vrij kunnen experimenteren met het opslaan en distribueren van de energie. Denk aan havencontrole, festivals, The Hague Beach Stadium. We hebben ook drie grote strandpaviljoens op het netwerk aangesloten.'

Flexibele energiesystemen zoals batterijen, zonnepanelen, warmtepompen en laadpalen worden slim aangestuurd via een opensourceplatform. Het systeem, dat draait op lokale edge-computers, optimaliseert energieverbruik op basis van prijs, beschikbaarheid en netcongestie. Deze aanpak maakt het modulair, reproduceerbaar en transparant, en vormt de kern van de innovatieve energie-infrastructuur van het project.

Geen geheimhouding

Patrick vertelt waarom open source voor dit project zo belangrijk is. 'We financieren dit project met Europese subsidie. Voor ons was het cruciaal dat technologie die met publiek geld wordt ontwikkeld ook beschikbaar is voor anderen. Door open source kan de software eenvoudig worden hergebruikt in andere gemeenten of zelfs in andere Europese regio's.' Maar het gaat niet alleen om hergebruik. 'Open source voorkomt ook dat je volledig afhankelijk wordt van één leverancier', legt hij uit. 'Mensen hebben thuis apparaten zoals zonnepanelen of laadpalen voor elektrische auto's, waarvan de energie aangestuurd wordt door een leverancier. Stel, zo'n leverancier gaat failliet, dan blijven mensen met een onbruikbaar apparaat zitten. Met open source voorkom je zo'n *vendor lock-in*.' Veiligheid is de derde reden. 'Omdat de broncode inzichtelijk is, kan iedereen controleren wat de software doet. We sturen flexibele energiesystemen aan, zoals laadpalen en batterijen. Dan wil je zeker weten dat alleen jouw systeem controle heeft. Open source geeft ons dat vertrouwen. Als er kwetsbaarheden zijn, ziet de community op GitHub ze snel en kunnen ze opgelost worden. De veiligheid moet geborgd zijn door een goed ontwerp en sterke wachtwoorden; niet door geheimhouding van de broncode.' Toch is open source niet zonder uitdagingen. Patrick: 'Goede *dashboarding* is heel belangrijk voor ons energiesysteem. Omdat we afhankelijk zijn van de community, duurde het ruim anderhalf jaar voordat er een versie beschikbaar was die beter aan onze wensen voldeed. Je hebt minder directe invloed op de ontwikkelsnelheid dan bij een commerciële leverancier.' Desondanks zijn Patrick en Bart overtuigd: open source betekent hergebruik, onafhankelijkheid en veiligheid.

Europese prijzenpakker

Wat begon als een lokaal initiatief, heeft internationale interesse gewekt. De slimme energie-infrastructuur werd bekroond met de derde prijs in de categorie 'innovatie verkoopinitiatieven' bij de European Innovation Procurement Awards 2025. Daarmee kreeg het project erkenning als voorbeeld van duurzame en open technologieontwikkeling. Het consortium achter het project – bestaande uit OpenRemote en Kersten Techniek – werkt inmiddels ook mee aan vergelijkbare initiatieven in andere Nederlandse steden én internationaal, zoals een laadplein in Nottingham, het Verenigd Koninkrijk. Patrick: 'Als meerdere elektrische auto's tegelijk staan te laden, kun je het proces slim regelen. Ze hoeven niet allemaal tegelijk te beginnen: een auto die vol is, kan gewoon aangesloten blijven, terwijl een andere auto bij een andere laadpaal later start zodra er capaciteit vrij is.' Binnen de gemeente Den Haag is het project inmiddels gekoppeld aan Energie Rijk Den Haag, een samenwerking tussen het Rijk, de provincie

Patrick Segeren (boven) en Bart van Velthoven demonstreren de hardware die het delen van lokaal opgewerkte stroom mogelijk maakt.

en de gemeente om gebouwen te verduurzamen. 'Door bijvoorbeeld grote verbruikers te synchroniseren', legt Bart uit. 'Denk aan warmtepompen die na elkaar aangaan en niet tegelijkertijd. Ook kunnen batterijen worden aangestuurd op basis van de energieprofielen van individuele gebouwen. Zo voorkomen we netcongestie en maken we het makkelijker om van het gas af te gaan.'

Reistip!

Als je toch op Scheveningen bent: waai uit op het Havenhoofd en kijk hoe surfers de Noordzee trotseren.

Focus op privacy

Bij de aanbesteding gaf het Expertise Centrum Digitale Innovatie en Smart City, het gemeentelijke team van Bart en Patrick, een aantal duidelijke uitgangspunten mee. Daarvan was privacy een belangrijke. Patrick: 'Het was voor ons belangrijk dat de detaildata van individuele huishoudens en gebruikers onder eigen controle blijft. We wilden dat de data van de individuele aansluiting fysiek op die computer blijft, en dat de eigenaar zelf bepaalt wie toegang heeft.'

Die focus op privacy was ook een van de redenen om te kiezen voor een oplossing met lokale edgecomputers.

'Zo kan de data lokaal blijven, in plaats van centraal beheerd door een externe partij', legt Patrick uit. Het alternatief, waarbij één leverancier alle data beheert, bracht volgens hem duidelijke risico's met zich mee. 'Uber heeft de taximarkt verstoord, Airbnb zorgt voor overlast in grote steden. Dat gebeurt wanneer je *vendor lock-in* toestaat: een partij kan te groot en te machtig worden doordat ze alle data in handen krijgen. Het verandernetwerk De Club van Wageningen denkt hier al jaren over na, en die hebben een aantal ontwerpregels opgesteld. Daar hebben wij dankbaar gebruik van gemaakt in onze uitvraag.'

Geen proefballon

Open source is nog niet overal binnen de gemeente de standaard, maar het innovatieteam loopt hierin voorop. Bart en Patrick zien zichzelf niet alleen als ontwikkelaars, maar ook als ambassadeurs van open technologie. Ze geven rondleidingen, delen hun kennis en laten zien dat dit project geen proefballon is, maar een werkend systeem met directe impact: 'Iedereen praat over werken met open source, wij doen het gewoon.'

Ook doen ze een oproep aan andere bedrijven, in het bijzonder system integrators, om betrokken te raken. Partijen die de vaardigheden hebben om opensourcesoftware in te zetten binnen complexe systemen. Bart: 'Als er interesse is, laten we met alle plezier zien wat we hier in Den Haag doen.'

Meer weten?

Benieuwd naar het werk van Living Lab Scheveningen? Neem contact op via: smarththague@denhaag.nl.

Nieuwe licentie geeft overheden meer grip

Digitale soevereiniteit wordt concreet als je ook van softwareleverancier kunt wisselen. Budibase paste zijn licentie aan, waardoor Europese publieke organisaties de software vrijer kunnen gebruiken en dienstverlening apart kunnen organiseren. Dat geeft meer keuzevrijheid en minder afhankelijkheid.

TEKST EVA VAN SLOTEN EN MAURICE HENDRIKS

Voor bestuurders en inkopers van de publieke sector is de omgang met Europese software-bedrijven nog onwennig. Waar het in andere markten gebruikelijk is om met verschillende MKB'ers te schakelen om bijvoorbeeld schoonmaak of horeca te organiseren, is de Nederlandse publieke softwaremarkt georganiseerd via totaaloplossingen ingekocht via *resellers* of *brokers*. Met één pakket wordt zowel software, dienstverlening én ontwikkeling ingekocht en via een uitgebreide risicoclausule ben je als publieke organisatie in één keer helemaal 'ontzorgd'. Ontzorgd... Of juist niet. Want de afgelopen jaren is duidelijk geworden dat deze werkwijze op gespannen voet staat met de Europese digitale soevereiniteit. Hoe moet het dan? Mike Shanks, CEO van het Noord-Ierse softwarebedrijf Budibase, vertelt hoe zij als klein ICT-bedrijf graag meebewegen met de veranderde vraag van de Europese publieke sector.

Bedrijfsprocessen

Eerst wat achtergrond over het Engelstalige bedrijf dat ongeveer twintig medewerkers in dienst heeft. Het heeft een workflow-platform ontwikkeld dat organisaties kunnen gebruiken voor het inrichten van interne bedrijfsprocessen. Shanks: 'Denk bij workflowprocessen bijvoorbeeld aan vakantiegoedkeuring waarbij de medewerker vraagt voor akkoord en de manager het moet accorderen.' De software was altijd al open-core, wat betekent dat de basisfunctionaliteiten vrij te gebruiken zijn, maar dat voor aanvullende functionaliteiten moet worden betaald. Door de Europese ontwikkelingen en in recente gesprekken met de Nederlandse overheid hebben zij ervoor gekozen hun licentiemodel voor publieke organisaties te veranderen. De

software is nu volledig open source voor Europese overheden. Dat betekent dat de software voor hen vrij is in te zien, te gebruiken, aan te passen en verder te verspreiden.

Open-core model

Voorheen hanteerde Budibase een open-core model, wat lijkt op opensource, maar het niet is: 'Het verdienmodel van opensourcesoftware is gebaseerd op de dienstverlening rondom de software. Steeds meer bedrijven publiceren een deel van hun software open source, maar vragen vervolgens geld voor de aanvullende functionaliteiten. Je ziet dan dat kleine bedrijven alleen de gratis basisfunctionaliteiten nodig hebben. Grotere bedrijven kunnen de aanvullende functionaliteiten aanschaffen. Maar je ondermijnt daarmee wel het open source-aspect van volledige vrijheid. Als je afhankelijk bent van de betaalde aanvullende functionaliteiten, is er eigenlijk geen verschil met een closedsourcemodel. Dat is het open-core model dat wij ook hanteerden. We verkochten premiumfunctionaliteiten aan klanten. Wat voor de private sector prima was.'

Download-methode

Het Budibase-voorbeeld laat zien dat het belangrijk is om als Nederlandse overheid goede relaties te onderhouden met de internationale opensourcecommunity. Het open-core licentiemodel zorgde ervoor dat de software van Budibase aanbesteed moest worden. In gesprekken met de Nederlandse overheid bleek de IT-leverancier bereid om het licentiemodel aan te passen, waardoor de software nu via de open source 'download-methode' kan worden verkregen. Want als je software gratis downloadt, is er geen sprake van een inkoop. Wel moet de dienstverlening nog georganiseerd worden. De gedownloade software wordt een

Reistip!

Leuk wanneer je in Belfast, Noord-Ierland, bent: verruil open source even voor open air en spot de muurschilderingen in het Cathedral Quarter.

uitgangspunt voor de inkoop van de diensten en iedere marktpartij kan rondom die software diensten aanbieden. Zo bouwt de overheid aan een stevig digitaal open ecosysteem.

Vendor lock-in

De afgelopen jaren worden Europese publieke organisaties zich steeds bewuster van de risico's van closedsourcemodellen. Op het moment dat de dienstverlening niet goed loopt, of een bedrijf ongewenst van koers wijzigt, brengt het hoge kosten met zich mee om over te stappen naar een andere leverancier, omdat ook alle software moet worden gewijzigd. Dit risico is een belangrijke aanleiding voor zowel de Europese opensourcestrategie als het Nederlandse opensourcebeleid, waardoor publieke organisaties verplicht zijn om bij voorkeur opensource-broncode in te kopen en te ontwikkelen. Dit ziet Shanks terug in de praktijk: 'Veel van onze eerste klanten kwamen uit de private sector. Maar in de publieke sector, met name in Europa, zijn jullie je bewust van het risico op vendor lock-in (afhankelijkheid van één leverancier) en van de effecten van een licentie. We zien de soevereiniteitsdiscussie, die wij onderschrijven.'

Vrij herbruikbaar, betaalde support

Dat software vrij herbruikbaar moet zijn, is wat anders dan gratis, onderstreept Shanks: 'We zien dat publieke organisaties nooit kritieke software draaien zonder te willen betalen voor support. Ze zijn zelfs erg welwillend om te betalen voor support en diensten.' En dit leidde tot een verandering van het licentiemodel van Budibase: 'Daarom hebben we besloten om de licentie van de premiumfunctionaliteiten aan te passen. Het is nu dan juridisch gezien weliswaar geen open source licentie, maar een business source licentie (BSL). Echter hebben we

binnen de BSL een uitzondering toegevoegd die maakt dat de publieke sector onze software nu vrij mag gebruiken.'

Juridisch gezien dus niet helemaal open source, maar voor de publieke sector in de praktijk wel. Wat is het verschil voor publieke organisaties die de software nu willen gebruiken? Shanks legt uit: 'Het nieuwe licentiemodel maakt de software vrij voor de publieke sector. Als wij onze dienstverlening tien keer duurder maken dan het was, kunnen jullie de broncode dus downloaden en een nieuwe dienstverlener vinden. Het houdt onze prijsstelling eerlijk: we kunnen jullie niet meer insluiten met een vendor lock-in.' Omdat Budibase erop vertrouwt dat zij betaalbare en kwalitatieve dienstverlening leveren, is het nieuwe bedrijfsmodel voor henzelf ook interessant.

Europese klanten en partners

Welke publieke organisaties maken hier nu gebruik van? Shanks: 'Op dit moment wordt Budibase op nationaal niveau gebruikt door de Bulgaarse overheid voor de huisvesting van Oekraïners. Ook wordt de software veel gebruikt door gemeentes, zoals Geneva.' Verder zien meerdere Nederlandse overheidsorganisaties na de aanpassing van het licentiemodel ook kansen om de software in te zetten bij hun bedrijfsprocessen.

Eén van de openstaande vragen is nog in hoeverre echt diensten kunnen worden afgenomen bij andere leveranciers rondom de broncode, omdat momenteel de enige echte leverancier van dienstverlening het bedrijf Budibase zelf is. Volgens Shanks, CEO van Budibase, is dat een kwestie van tijd: 'Dat is een beetje een kip-en-ei-verhaal. We zijn als software nog niet breed genoeg verspreid om partners aan ons te binden. Dat is wel iets dat we graag willen, want uiteindelijk brengen deze partners ook de lokale taal- en cultuurn kennis mee.'

Van openbaarheid naar digitale autonomie

Spring in de opensource-tijdmachine

Open source lijkt iets van nu, maar de achterliggende ideeën gaan decennia terug. Wat begon met een vraag om transparantie, groeide uit tot een bredere opgave: hoe houdt de overheid grip op haar digitale toekomst? Ken het verleden, snap het heden.

1978

Wet openbaarheid van bestuur

Met de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) legt Nederland een belangrijke basis voor een transparante overheid. De wet regelt dat overheidsinformatie kan worden opgevraagd. De vorm ligt nog niet vast: informatie mag bijvoorbeeld ook mondeling worden verstrekt. Openbaarheid wordt een publieke waarde.

2002

Motie-Vendrik

Kamerlid Kees Vendrik dient een motie in die open source nadrukkelijk op de politieke agenda zet. Het doel: de geconcentreerde aanbodzijde van de softwaremarkt openbreken. Software in de publieke sector moet werken met open standaarden en een open broncode. Daarmee krijgt open source een bestuurlijke lading: het gaat om keuzevrijheid, controleerbaarheid en minder afhankelijkheid van dominante leveranciers.

2005

Hergebruik van overheidsinformatie

De Europese richtlijn over hergebruik van overheidsinformatie wordt verwerkt in de Wob. Daarmee verschuift het denken: het gaat niet alleen om informatie kunnen inzien, maar ook om informatie hergebruiken.

2003

Start programma OSOSS

Het programma Open Source en Open Standaarden (OSOSS) gaat van start. De doelen zijn praktisch: betere gegevensuitwisseling tussen overheidsorganisaties, publieke informatie minder afhankelijk maken van één softwareleverancier en meer concurrentie op de softwaremarkt. Open source en open standaarden worden hiermee vertaald naar een concrete beleidskeuzes.

2007

2007 - Nederland Open in Verbinding en EUPL

Het actieplan Nederland Open in Verbinding (NOIV) onderzoekt of software die in eigen beheer of in opdracht van de overheid wordt ontwikkeld onder een opensourcelicentie kan worden gepubliceerd. Het doel: hergebruik, openbaarheid en interoperabiliteit. In hetzelfde jaar verschijnt de European Union Public License (EUPL). Deze licentie maakt het voor EU-lidstaten makkelijker om broncode te publiceren.

2006

Forum Standaardisatie

Met de oprichting van Forum Standaardisatie krijgt openheid een vaste plek in het digitale overheidsbeleid: open standaarden zijn nu de norm. Het accent ligt op gegevensdeling tussen organisaties en de mogelijkheid om ICT-systemen te koppelen. Zo voorkomen we het ontstaan van digitale eilanden.

2011

2011 - Open data

De Wob wordt uitgebreid: openbare data moet voortaan niet alleen kunnen worden opgevraagd en ingezien, maar ook geschikt zijn voor hergebruik. Overheidsdata wordt zo een publieke 'grondstof': voor controle door burgers, maar ook voor onderzoek, nieuwe diensten en maatschappelijke toepassingen.

2020

Corona-apps en 'Open, tenzij'

Tijdens de coronacrisis worden nieuwe stappen gezet in de opensourcediscussie. Niet alleen wordt de broncode van de corona-apps openbaar gemaakt, de ontwikkeling gebeurt ook zoveel mogelijk open en transparant. Zo ontstaan CoronaMelder en Corona-Check, de app voor coronabewijzen met QR-code. In hetzelfde jaar komt het ministerie van Binnenlandse Zaken met de beleidslijn 'Open, tenzij'. Het uitgangspunt: broncode van overheidssoftware wordt vrijgegeven en actief gedeeld, tenzij er goede redenen zijn om dat niet te doen. Open source verschuift daarmee van uitzondering naar norm.

2016-2017

Visie op open source

De Tweede Kamer vraagt om een visie op het beschikbaar stellen van broncode van overheidssoftware. In 2017 laat de regering dit onderzoeken door Gartner, een internationaal ICT-onderzoeks- en adviesbureau. De conclusie: open source vrijgave kan grote maatschappelijke en economische voordelen opleveren. Het advies: neem wettelijke belemmeringen weg en ga aanmoedigingsbeleid voeren.

2015

Wet hergebruik overheidsinformatie

Met de Wet hergebruik overheidsinformatie (Who) krijgt hergebruik een eigen wettelijke basis. Hergebruik wordt losgekoppeld van openbaarheid (zoals eerder geregeld in de Wob). Dat onderscheid is belangrijk: openbaarheid gaat over toegang, hergebruik over wat je daarna met informatie mag doen.

2022

Ontmoet de OSPO

Het rapport *Opensourcewerken: de vrijblijvendheid voorbij* verschijnt. Een belangrijk advies aan organisaties: stel een OSPO in, een Open Source Program Office. Zo'n OSPO helpt een organisatie om open source goed te organiseren: van beleid en licenties tot inkoop, techniek en samenwerking met de community.

2024

Broncode expliciet in de wet

De nieuwe Wet implementatie Open data richtlijn maakt voor het eerst expliciet dat softwarebroncode onderdeel uitmaakt van de proactieve openbaarmakingsplicht. Ook komt er een inspanningsverplichting om opensource-communities te faciliteren. De EUPL wordt voorgeschreven als voorkeurslicentie: een Europese opensource-licentie die duidelijk regelt hoe broncode mag worden gebruikt, aangepast en gedeeld.

2025

2025 - Digitale soevereiniteit wordt urgent

De hoofdaanklager van het Internationaal Strafhof verliest toegang tot zijn Microsoft-e-mailaccount na sancties van de Amerikaanse regering. Een wake-up-call: digitale afhankelijkheid kan directe gevolgen hebben. Het visiedocument *Digitale autonomie en soevereiniteit van de overheid* benoemt belangrijke randvoorwaarden: een open ecosysteem, met open source en open standaarden. Ondertussen krijgt Europese samenwerking vorm, onder meer via het European Digital Infrastructure Consortium voor digitale gemeenschapsgoederen. Ook ontstaan concrete initiatieven, zoals Mijn Bureau, waarin opensource-kantoorsoftware voor overheden wordt verkend.

2021

Wet open overheid

De Wet open overheid (Woo) treedt in werking en vervangt de Wob. Onder de Wob konden burgers een verzoek doen om informatie openbaar te maken. Met de Woo komt daar de plicht bij om informatie proactief openbaar te maken. Openheid wordt daarmee sterker aan de voorgrond georganiseerd.

2023

DigiD en digitale autonomie

De broncode van DigiD wordt openbaar en open source beschikbaar gesteld na een Woo-verzoek. Een rechter bevestigt dat broncode inderdaad onder de Woo valt. Een belangrijk signaal, omdat DigiD een cruciaal onderdeel is van de digitale overheid. Tegelijkertijd groeit de aandacht voor digitale autonomie. De Agenda Digitale Open Strategische Autonomie (DOSA) noemt open source als een van de beleidsprioriteiten. Binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken wordt bovendien een OSPO opgericht om opensourcewerken te stimuleren en te faciliteren.

2026

Blokkade overname Solvinity

De voorgenomen overname van Solvinity door het Amerikaanse Kyndryl zet digitale soevereiniteit hoog op de agenda. Solvinity levert infrastructuurdiensten voor Logius-voorzieningen zoals DigiD en MijnOverheid. Door de overname krijgt de Amerikaanse regering zeggenschap over deze diensten. De overname wordt tegengehouden.

Onze digitale soevereiniteit bewaken, hoe doen we dat?

Digitale soevereiniteit klinkt abstract. Maar dat is het niet. Wie beheert de systemen waarop onze publieke dienstverlening draait? Waar worden onze gegevens opgeslagen? En hoeveel grip heeft de overheid nog op de technologie waarvan zij afhankelijk is? Drie experts vertellen waar we staan, wat er nog moet gebeuren én wat je zelf kunt doen.

TEKST BART DE HAAN EN EVA VAN SLOTEN

Sinds zijn aanstelling in de zomer van 2025 speelt Otte Jaarsma als *chief technology officer* een sleutelrol in de digitale dienstverlening van de Belastingdienst, Douane en Toeslagen. ‘Onze houding is veranderd.’

‘Digitale soevereiniteit is de afgelopen tijd nog belangrijker geworden dan het al was. We investeren in eigen ontwikkelkracht, regie op onze infrastructuur, opensource en maken bewuste inkoopkeuzes.’

‘Rond partijen en landen waarop we altijd konden vertrouwen, zijn risico’s ontstaan. Zo is onze risico-inschatting veranderd sinds de CLOUD-act, die Amerikaanse opsporingsdiensten het recht geeft om data op te vragen bij Amerikaanse cloudbedrijven. We stellen ons steeds vaker de vraag: wat kunnen we binnen Nederland of Europa zelf?’

‘Het antwoord is complex. Wij werken met negenhonderd applicaties. Meer dan negentig procent van die applicaties kunnen we bestempelen als digitaal soeverein. Voor alle systemen daaronder geldt het omgekeerde. We moeten bewuste keuzes maken. Volledige autonomie bestaat niet. Afhankelijkheden zullen er altijd zijn. Ons mainframe is

bijvoorbeeld van IBM. Dat mainframe blijft nog jaren belangrijk voor de continuïteit van onze dienstverlening.’

Kritisch

‘De grootste verandering zit in onze houding. Dit interview houden we via *Webex*, van de Amerikaanse multinational Cisco. Onze experts hebben penetratietests gedaan en alles tegen het licht gehouden. Dit is veilig. Een ander verhaal is de keuze voor Microsoft 365 voor de medewerkers van de Belastingdienst, Douane en Toeslagen. Dat besluit staat op pauze na een kritisch rapport van het Adviescollege ICT-toetsing.’

Zelf bouwen

‘Op weg naar meer digitale autonomie is open source een belangrijke bouwsteen. Juridische gevolgen van die openheid vormen een

hindernis voor ons. Wij kunnen niet al onze broncodes delen. Maar we investeren volop. Zo hebben we een OSPO, een *Open Source Program Office*, operationeel. Onze *software engineers* bouwen met open source. Een mooi

voorbeeld is ALEF. De *Agile Law Execution Factory* kan wetgeving op een eenvoudige manier vertalen naar programmatuur. DUO en UWV gebruiken dit product inmiddels ook. Dat laat onze bredere koers zien. We kijken of eerst we bestaande oplossingen kunnen hergebrui-

ken en als we zelf ontwikkelen is ons uitgangspunt: “open, tenzij”.’

Waardegedreven

‘Of we genoeg professionals in huis hebben? Jazeker! Wij merken dat getalenteerde mensen in toenemende mate een waardegedreven houding hebben. Niet dat we slecht betalen, integendeel, maar het draait tegenwoordig om meer dan salaris. Eigen systemen ontwikkelen, onafhankelijk worden, kritische afwegingen maken; zelf vind ik dit ook een prachtige tijd.’

Tijd voor andere keuzes

‘Dit gevaar schreeuwt om een stormkering’

Met *The Firewall* richt journalist Eric Smit samen met een groeiend aantal medestanders het vizier op de afhankelijkheid van Big Tech. Naast onafhankelijke onderzoeksjournalistiek zet dit activistische platform ook juristen in. ‘Onze burgerrechten, democratie en veiligheid staan op het spel.’

‘Ik ga zo naar ons nieuwe kantoor. In het voormalige kraakpand geurt het naar natte verf en verse koffie, naar avontuur. We hebben een voorspoedige start gemaakt. Met een crowdfunding haalden we in vier weken tijd ruim 1,3 miljoen euro op. Journalisten en wetenschappers bieden spontaan hulp aan. En we hebben ons *legal team* dat zaken oppakt, onafhankelijk van de journalistieke tak. Het verkoopverbod van Solvinity, het bedrijf achter DigiD, was een leuk begin. De symboliek is groot. Deze zaak draait om de afweging tussen het belang van een handvol Britse durfkapitalisten en onze digitale burgerrechten.’

Deltaplan

‘Het grootste probleem is dat we in Europa verslaafd zijn geraakt aan Amerikaanse technologie. Zelf heb ik me ook in slaap laten sussen. Die afhankelijk is zorgelijk omdat de Verenigde Staten een autocratie in wording zijn. Onze leiders moeten ons weerbaar maken en digitale autonomie is het antwoord. Big Tech schreeuwt om een stormvloedkering. Zo’n deltaplan wordt een gigantische klus. Maar het kan. Een Europees alternatief als Nextcloud – open source-software waarin teams kunnen samenwerken – werkt, al vond ik het zelf ook wennen.’

‘Er wordt leiderschap gevraagd dat al jarenlang ver te zoeken is in Nederland. Natuurlijk, we hadden een leider, een bekwame zelfs, maar Rutte was een pindakaasverkoper met een aangeboren hekel aan de lange termijn. Visie was de olifant die het zicht belemmerde nietwaar? Daarna kregen we een incapabel kabinet, nu hebben we een minderheidskabinet. We staan al jaren stil.’

Autonome denkers

‘Wat leiders in de publieke sector morgen kunnen doen? Ga kritisch denken. Raak niet onder de indruk van krankzinnige hypes. Lees Ilyaz Nasrullah, digitaal strateeg en Trouw-columnist. Ik wijs graag op Bert Hubert, een autoriteit op het gebied van IT-soevereiniteit.

Verdiep je in het werk van wetenschappers als Roel Dobbe en Corinne Cath. En Marleen Stikker natuurlijk. Luister naar die stemmen en wees beducht voor de kalmerende bezweringen. “Ach, dat spul van Microsoft werkt zo goed. Amerika keert wel weer terug

als bondgenoot. En we moeten iets met AI om de boot niet te missen.”

Gelukkig werken in de publieke sector genoeg onafhankelijke denkers. Een naam? Ik denk aan Frans Buikema van de Belastingdienst. Zijn domein is niet Big Tech, maar hij beschikt over de juiste mindset, die van een autonoom denker. Een witte raaf wil ik hem niet noemen, want er zijn veel meer publieke professionals die onafhankelijk denken en wegblijven bij de hypes. Zulk ambtenaarschap kan ik oprecht bewonderen.’

Onze digitale
soevereiniteit
bewaken, hoe
doen we dat?

‘Open source is geen los ICT-dossier, maar een strategisch instrument’

Arthur Dallau adviseert de overheid over digitalisering, sleuteltechnologie en digitale infrastructuur. Ook schreef hij het OSPO Handboek, een bestuurlijke gids voor de inrichting van een Open Source Program Office. ‘Voor kritieke processen is open source geen ideologische voorkeur, maar een strategische keuze.’

‘Digitale soevereiniteit rust op drie bestuurlijke ankers. Het eerste is weerbaarheid: kwetsbaarheden verkleinen, continuïteit borgen en voorkomen dat essentiële publieke processen afhankelijk raken van één leverancier, technologie of rechtsgebied. Het tweede is bestuurlijke regie: bewust sturen op architectuur, standaarden, data, software en publieke waarden binnen het digitale fundament van de overheid. Het derde is strategische autonomie: zorgen voor keuzevrijheid, uitwijkmogelijkheden en handelingsruimte. Het betekent dat een organisatie software kan onderzoeken, aanpassen, vervangen of gecontroleerd uitfasen. Juist die ruimte ontbreekt nu vaak door technische lock-in, gesloten ecosystemen, kennisverlies en langdurige contractuele afhankelijkheden.’

Hybride strategie

‘In het debat over open source staan idealisme en pragmatisme soms tegenover elkaar. Volledige technologische zelfstandigheid is voor de overheid niet realistisch en ook niet overal noodzakelijk. Wel is een gerichte, hybride strategie nodig, waarin publieke organisaties bepalen waar marktproducten volstaan en waar zij aantoonbaar zeggenschap, transparantie en overdraagbaarheid nodig hebben. In de komende vijf tot tien jaar vraagt dat om heldere bestuurlijke principes, risicoclassificatie en portfolio-keuzes. Voor kritieke processen heeft open source nadrukkelijk de voorkeur, omdat toegang tot broncode, open standaarden en gedeelde kennis de controleerbaarheid,

continuïteit en vervangbaarheid vergroten. Dat betekent niet dat de overheid alle software zelf ontwikkelt. Zij moet wel organiseren dat essentiële componenten onafhankelijk worden beheerd, onderhouden en doorontwikkeld. Voor reguliere en administratieve processen blijft een hybride leverancierslandschap goed verdedigbaar, mits interoperabiliteit, dataportabiliteit,

exitvoorwaarden en publieke regie vooraf zijn geborgd.’

Strategisch instrument

‘Veel overheidsorganisaties spreken over een weerbare samenleving, digitale autonomie en soevereiniteit. Een OSPO maakt deze begrippen uitvoerbaar. Zo’n Office verbindt technische expertise, inkoop, architectuur, juridische kaders en bestuur tot één samenhangende governancefunctie. Daardoor wordt open source geen los ICT-dossier, maar een strategisch instrument voor risicospreiding, publieke controle en duurzame handelingsvrijheid. Met concrete projecten, meetbare afhankelijkheden en bestuurlijke keuzes wordt digitale soevereiniteit zichtbaar, toetsbaar en bestuurbaar.’

TIPS

LUXE OP REIS VOOR EEN BUDGETPRIJS

DAT KAN MET DEZE IT-INKOOPTIPS

Open source maakt je organisatie wendbaarder, onafhankelijker én goedkoper. Dat vraagt wel om de juiste keuzes tijdens het inkoopproces. Met deze tips voorkom je dure omwegen en houd je grip op je digitale reis.

Begin op tijd

Maak een gedegen marktverkenning en consulteer bedrijven over de mogelijkheden. Zo kun je een gerichte aanbesteding schrijven en weet je zeker dat de juiste partijen geïnteresseerd zijn.

Vergelijk de juiste bedragen

Een overtuigende business case maken is vaak lastig, omdat er veel verborgen kosten hangen aan het gebruik van closedsource-software. Denk aan licenties, brokers, opleidingen en personeelskosten. En vergeet ook niet toekomstige overstapkosten. Dat maakt de begroting onoverzichtelijk. Sommige kosten zijn bij opensourcesoftware vergelijkbaar, zoals beheer en ondersteuning. Maar je hebt wel keus uit veel meer partijen, wat de kosten drukt. Licentie- en overstapkosten zijn niet van toepassing. De ervaring leert: open source kost een fractie van closedsource-software.

De ene soevereiniteit is de andere soevereiniteit niet

Digitale soevereiniteit is inmiddels ook opgenomen in het marketingtaaltje van grote closedsourceleveranciers. Weet daarom wat het echt betekent: het vermogen van je publieke organisatie om in de digitale omgeving je eigen regels, waarden en strategische belangen daadwerkelijk effectief te handhaven. Dat lukt niet zomaar met een Big Tech-leverancier die groter is dan je eigen organisatie.

Maak gebruik van bestaande bouwstenen

De kracht van open source is dat je voortbouwen op bestaande software. Soms is software al volledig bruikbaar en hoeft je alleen de dienstverlening in te kopen. Soms kun je een bestaand framework doorontwikkelen. Allemaal factoren die geld, tijd en dubbel werk schelen.

Denk aan leveranciers-onafhankelijkheid

Zorg dat je kunt overstappen naar een andere leverancier als dat nodig is. Of dat je beheer en ontwikkeling zelf kunt overpakken. Dat maakt je positie als opdrachtgever sterker én geeft andere bedrijven de kans een rol te pakken.

Kiesraad stemt voor open source

Bij verkiezingen telt vertrouwen. Daarom ontwikkelt de Kiesraad nieuwe verkiezingssoftware zo open mogelijk. Inkoop- en contractmanager Wilma Heemskerk legt uit wat dat betekent voor aanbestedingen. 'Transparantie vraagt om flexibiliteit, van alle partijen.'

TEKST BRIËNNE SOUTE

Een verkiezingsproces moet betrouwbaar zijn. Daarom staat in de Kieswet dat de software die daarvoor wordt gebruikt openbaar moet zijn. De Kiesraad gebruikt nu nog software, OSV2020, waarbij dit bestuursorgaan de broncode publiceert om te voldoen aan de wettelijke eis.

De Kiesraad vernieuwt deze software. Straks bestaat die uit twee nieuwe applicaties: Abacus (software voor de uitslagvaststelling) en e-KS (software voor de kandidaatstelling). De Kiesraad ontwikkelt Abacus zelf. e-KS ontwikkelt zij in samenwerking met een leverancier.

Wilma: 'We zijn al twee jaar bezig om Abacus zo transparant mogelijk te ontwikkelen. We willen vertrouwen wekken in de samenleving door volledig open source te werken. Iedereen kan op ons kanaal op GitHub meekijken. Het mes snijdt aan twee kanten: door transparant te zijn laten we zien dat we niets te verbergen hebben, en mensen van buitenaf kunnen ons helpen de software nog beter en betrouwbaarder te maken.'

Flexibele leverancier

Voor de ontwikkeling van de software voor de kandidaatstelling werft de Kiesraad leveranciers via aanbestedingen. Bij elke aanbesteding moet zij voldoen aan de Aanbestedingswet, ook bij opensourcewerken. Wilma: 'We doorlopen dezelfde stappen als bij elke andere aanbesteding. We omschrijven hoe de te ontwikkelen applicatie eruit moet zien, op welke manier we willen bouwen, welke techniek erachter moet zitten en welke veiligheidseisen we stellen. In wezen verschilt dat weinig van andere aanbestedingen. Het verschil is dat we in dit geval zeggen: wij zijn op zoek naar een leverancier die volledig open source wil werken, net als wij.' Dat klinkt simpeler dan het is. In de praktijk hebben Wilma en haar team heel wat obstakels moeten overwinnen. 'Er zijn verschillende niveaus van opensourcewerken en wij zitten op het hoogste niveau. Dat betekent dat de broncode tijdens de ontwikkeling van de

software direct beschikbaar is voor de buitenwereld. Leveranciers vinden dat vaak moeilijk. Het betekent namelijk ook dat er bijdragen van buiten kunnen komen, waardoor er wijzigingen ontstaan in je product en je planning. Dat is ingewikkeld wanneer je werkt volgens een aanbesteding. Daarbij bepaal je namelijk van tevoren wat voor product er moet komen en op welke manier dat tot stand komt. Daar wil je normaal gesproken geen wijzigingen in hoeven aanbrengen. We hebben dus echt een flexibele leverancier nodig.'

Marktconsultatie

Hoe vind je zo'n flexibele leverancier? De Kiesraad zit nog in een pionierspositie als het gaat om het aanbesteden van opensourcewerk. Voor veel vragen kan zij terecht bij de Rijksinkoop samenwerking, maar opensourcewerken is nog geen

Wilma Heemskerk

Stemmen tellen in de
gemeente Vianen.**Reistip!**

Kort verblijf
aanbevolen.
Uitzicht beperkt,
invloed groot.

gemeengoed. Afkijken hoe anderen hun uitvraag vormgeven, zit er dus nog niet in. Volgens Wilma bieden marktconsultaties een goed perspectief. 'Het was van grote toegevoegde waarde om met behulp van een marktconsultatie de markt gewoon te bevragen. Leveranciers hebben zoveel kennis in huis. Zij kunnen goed meedenken. We vragen ze of de bedachte aanpak ook mogelijk is voor een leverancier en welke tips zij daarbij hebben. Daardoor werd het voor onszelf ook veel duidelijker, juist doordat we kritische vragen van leveranciers terugkregen. Wanneer je als inkoper een beter beeld krijgt van de mogelijkheden, lukt het ook beter om een heldere uitvraag te formuleren. Dan wordt het voor leveranciers bovendien aantrekkelijker om op een aanbesteding in te schrijven. Zo'n marktconsultatie is absoluut iets wat ik weer zou doen en wat ik anderen ook wil aanraden.'

Wijzigingen van buitenaf

Aan interesse vanuit het werkveld was geen gebrek. 'Wij waren blij verrast door het aantal inschrijvingen op onze opdracht. Elk van de leveranciers die zich inschreef, ziet

opensourcewerken als de toekomst óf is hier al jaren mee bezig. Inmiddels is ook bekend met wie we gaan samenwerken om e-KS te ontwikkelen. Op deze manier werken is voor ons nieuw, dus we zullen met de leverancier om tafel moeten om zaken vast te leggen. Denk aan de vraag hoe we omgaan met wijzigingen die door mensen van buiten

worden aangedragen. Vooralsnog loopt het meestal geen storm, maar wat als dat wel gebeurt? Wie behandelt die bijdragen: wij als Kiesraad of de leverancier? Daar moeten we processen voor vastleggen. Je moet zorgen dat je een leverancier vindt die samenwerking hoog in het vaandel heeft staan en begrijpt dat dit anders is dan het bouwen van een normale applicatie.'

Rijksbreed samenwerken

Opensourcewerken via aanbestedingen vraagt flexibiliteit van alle partijen. Omdat het binnen de overheid nog niet vaak gebeurt, komt deze manier van werken voorlopig neer op maatwerk. Wilma voegt daaraan toe: 'Wat ik vooral belangrijk vind, is dat we binnen de overheid met elkaar kijken hoe we het beste kunnen omgaan met aanbestedingen en open source. We zeggen als overheid al jaren dat we open source willen werken, maar het gebeurt nog veel te weinig. Daarom is het ook fijn dat er een platform als opensourcewerken.nl is. We moeten rijksbreed met elkaar in gesprek gaan én blijven over hoe we anderen ervan kunnen overtuigen dat open source een mogelijkheid is. Het is zelfs een heel duurzame mogelijkheid om je applicatie te laten bouwen. Bel elkaar op, stel elkaar vragen. Ook binnen de community van inkopers en contractmanagers moeten we met elkaar in overleg gaan. Door elkaar te vertellen over onze positieve en negatieve ervaringen, kunnen we uiteindelijk toewerken naar een situatie waarin open source een gangbare manier van werken is.'

**Ook een mkb'er
kan winnen**

Open source en IT-aanbestedingen zijn nog geen vanzelfsprekende combinatie. Overheden twijfelen soms of er wel geschikte opensourceleveranciers zijn, terwijl kleinere IT-bedrijven aanbestedingen vaak overslaan omdat ze veel tijd kosten. Tweede Golf laat zien dat het anders kan. Dit Nijmeegse softwarebedrijf met ongeveer twintig medewerkers won vorig jaar de aanbesteding voor e-KS, de nieuwe applicatie voor het kandidaatstellings-

proces van de Kiesraad. Het bedrijf werkt veel met Rust, een programmeertaal voor betrouwbare software, en heeft een sterke open source-signatuur.

Normaal doet Tweede Golf niet mee aan aanbestedingen. De eerdere samenwerking rond Abacus, de nieuwe software voor de uitslagvaststelling, gaf de doorslag. 'We wisten daardoor al: het klikt goed en de Kiesraad is een goede opdrachtgever.' Tweede Golf liet bij de gunning grote bedrijven en multinationals achter zich. Het eerste geplande gebruik van e-KS is bij de Eerste Kamerverkiezing in mei 2027.

Snel, veilig en open: de websitegenerator van DICTU

Met de open source-websitegenerator van Dienst ICT Uitvoering (DICTU) bouw je razendsnel een veilige en toegankelijke basiswebsite. 'Wat eerst maanden duurde, kan nu in één dag', zegt product owner Esmeralda Tijhoff. Dat scheelt tijd, kosten en dubbel werk.

TEKST KEES ZWART

'Bij DICTU bouwen we websites en apps voor de Rijksoverheid', legt Esmeralda Tijhoff uit. 'Doordat we werken met Drupal, kan ons webteam een alternatief aanbieden waarbij open source ook écht gewaarborgd is. Dat sluit aan bij het beleid van de Rijksoverheid, waarbij gekozen wordt voor open source als dat mogelijk is.' Esmeralda en haar collega's ontwikkelden de Generieke Basis Website: een generator waarmee iedereen razendsnel een website kan bouwen. 'Met negen ontwikkelteams werkten we aan de generator, die in no-time een veilige en toegankelijke basiswebsite voor je neerzet. Die website voldoet meteen aan alle eisen van de Rijksoverheid, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid en toegankelijkheid.'

Community, geen product

Ontwerpen, contenttypes instellen, gebruikersrollen bepalen... En dat steeds opnieuw. Bij eerdere Drupal-projecten ging veel tijd zitten in het bouwen van iedere afzonderlijke website.

'Dat moest slimmer kunnen, óók op een open manier', vertelt Esmeralda. 'We zagen veel overeenkomsten tussen verschillende Drupal-projecten. Voor de generator hebben we daarom een set bouwstenen ontwikkeld, waarmee iedereen meteen aan de slag kan. In die componenten zijn onder andere de huisstijl van de Rijksoverheid en de belangrijkste content-

structuren al opgenomen. En ook over toegankelijkheid en beveiliging hebben we goed nagedacht.'

Omdat de generator volledig open source is, kan iedereen de code inzien, gebruiken en verbeteren. Waar mogelijk worden delen van de code, zoals modules en componenten, al publiek gedeeld op GitHub. En in het NL Design System zijn afspraken te vinden, bijvoorbeeld over de huisstijl. Zo is steeds meer maatwerk mogelijk voor alle gebruikers van het systeem. 'Dat is de kracht van Drupal: het is een community, geen product', vertelt Esmeralda. 'We bouwen samen.'

Tachtig procent sneller

Voor de ontwikkeling van de generator was niet alleen technische kennis, maar ook lef nodig. 'Hier kunnen we niet

Ook aan de slag met de website-generator?

De websitegenerator van DICTU maakt het mogelijk om in korte tijd veilige, toegankelijke websites te bouwen die voldoen aan de standaarden van de Rijksoverheid. De tool is aangesloten op het NL Design System en is te vinden als 'GovNL NL Design System' op drupal.org.

Reistip!

Wanneer je toch een bezoekje brengt aan het kantoor van DICTU in Assen, maak dan ook even een stop bij het TT Circuit Assen.

Wie is Esmeralda Tijhoff?

Esmeralda Tijhoff is 'product owner' van de Generieke Basis Website en het Generieke Intranet. Ze werkt voor de afdeling Web&App Services van Dienst ICT Uitvoering (DICTU). DICTU heeft kantoren in Assen, Zwolle en Den Haag en valt onder het ministerie van Economische Zaken.

zomaar investeren met het idee dat het zich later terugverdient', legt Esmeralda uit. 'We worden bekostigd met belastinggeld en dat betekent bijvoorbeeld dat investeringen heel streng worden afgewogen. Alles moet netjes binnen de regels passen.'

Het duurde lang voordat haar team de organisatie wist te overtuigen van de meerwaarde van het project. 'Maar uiteindelijk kregen we de handen op elkaar', vertelt Esmeralda. 'Ondertussen waren we wel al begonnen met bouwen. Wat hielp, was dat onze teamleider echt hart voor de zaak had. Zij had er alle vertrouwen in dat ons idee kans van slagen had en van grote meerwaarde was voor onze dienstverlening. En terecht. Met de generator verkorten we de tijd om een Drupal-website live te krijgen met zo'n tachtig procent. Wat eerst maanden duurde, kan nu in één dag.'

Splash Awards

'Bij gebruik van de generator liggen de kosten voor de Rijksoverheid een stuk lager', vertelt Esmeralda. 'Er is minder ontwikkeltijd nodig en de website voldoet direct aan alle eisen. Iedereen profiteert.'

De ambitie is om de code volledig op GitHub te publiceren. Marktpartijen kunnen deze dan gebruiken, aanpassen en verbeteren. 'Het beheer van het project blijft wel bij DICTU. Wij houden de kwaliteit van de bijdragen in de gaten', legt Esmeralda uit. 'Zo groeit de kwaliteit van het product door samenwerking: precies zoals open source bedoeld is.'

De eerste website die met de generator is gemaakt, staat inmiddels online, terwijl het team verder werkt aan verbeteringen en uitbreidingen. Dankzij het project is binnen DICTU inmiddels de wens ontstaan om meer met open source te doen. Zo is er een werkgroep opgericht, waarin verschillende afdelingen samenwerken om open source verder te verankeren in de organisatie.

Ondertussen viel het initiatief tijdens de afgelopen Splash Awards in de prijzen: de generator werd uitgeroepen tot het beste Drupal-project van het jaar in de categorie overheid. 'Dat we hebben gewonnen, voelt als erkenning', zegt Esmeralda. 'Niet alleen voor het team, maar ook voor het idee dat open source binnen de overheid gewoon werkt.'

Esmeralda, tevens bestuurslid van de Stichting Drupal Nederland, was één van de drie winnaars van de Women in Drupal Awards 2024.

Onmisbare tools voor in je digitale rugzak

Loskomen van Big Tech? Voor bijna alle project- en kantoortaken bestaat een uitstekend 'soeverein' alternatief. Met deze tools in je rugzak ben je op alles voorbereid.

MAKEN EN SAMENWERKEN

LibreOffice

Een compleet kantoorpakket met programma's voor tekstverwerking, spreadsheets, presentaties en meer. Het werkt op Windows, macOS en Linux en kan overweg met veelgebruikte Microsoft Office-bestanden.

nl.libreoffice.org

CryptPad

Werk samen aan teksten, spreadsheets of presentaties, terwijl de inhoud versleuteld blijft. Zelfs de beheerder van de dienst kan niet zomaar meelezen.

cryptpad.fr

Etherpad

Schrijf met meerdere mensen tegelijk aan één tekst en zie direct wie welke bijdrage levert. Ook de volledige geschiedenis blijft.

etherpad.org

Nextcloud

Een digitale werkplek voor het delen van bestanden, agenda's, contacten, notities en documenten. Je organisatie kan Nextcloud zelf beheeren of de hosting overlaten aan een dienstverlener.

nextcloud.com

Proton Workspace

Een privacygerichte digitale werkruimte met e-mail, maar ook een agenda, cloudopslag, documenten, spreadsheets, videobellen en een AI-assistent.

proton.me

OnionShare

Een groot of gevoelig bestand versturen zonder tussenkomst van een commerciële verzenddienst? OnionShare deelt bestanden rechtstreeks en beveiligd via het Tor-netwerk.

onionshare.org

OVERLEGGEN EN ORGANISEREN

Prikkert

Een Nederlandse opensourcetool om snel een geschikt moment voor een afspraak te vinden. De broncode is openbaar en organisaties kunnen desgewenst een eigen versie opzetten.

prikkert.nl

Pleio

Een online samenwerkingsplatform dat is ontwikkeld voor en door de publieke sector. Je kunt er groepen en websites maken, kennis delen, gesprekken voeren en bijeenkomsten organiseren.

pleio.nl

Mattermost

Mattermost is een opensource online chatdienst die zelf te hosten is. De dienst is ontworpen als interne chat voor organisaties en bedrijven, en is een geschikt alternatief voor Slack en Microsoft Teams.

mattermost.com

Element (Matrix)

Element is een chatapp die werkt op basis van Matrix, een open standaard voor berichtenverkeer. Organisaties kunnen hun eigen omgeving beheeren en toch communiceren met gebruikers op andere Matrix-servers.

matrix.org

Signal

Voor snelle berichten, groepsgesprekken en beeldbellen met standaard end-to-end-encryptie. De app is open source en wordt beheerd door een onafhankelijke non-profitorganisatie.

signal.org

Jitsi

Een laagdrempelige tool voor videobellen in je browser. Je kunt een openbare Jitsi-dienst gebruiken, maar de software ook op een eigen server laten draaien.

meet.jit.si

SOCIAL MEDIA

Mastodon

Een gedecentraliseerd sociaal netwerk waar op iedere organisatie een eigen omgeving kan kiezen of beheren. De verschillende servers kunnen onderling communiceren, zonder dat één bedrijf het hele netwerk bezit. mastodon.nl

PeerTube

Een open en gedecentraliseerd platform voor het publiceren en bekijken van video's. Organisaties kunnen een eigen videoplatform beheren en dit verbinden met andere PeerTube-omgevingen. joinpeertube.org

PLANNEN EN ONDERZOEKEN

OpenProject

Van eenvoudige takenlijst tot compleet projectplan met deadlines, planningen en verantwoordelijkheden. Geschikt voor teams die graag precies zien wie waarmee bezig is (en wanneer het af moet zijn). openproject.org

Firefox

Staat in de top vier van meest gebruikte webbrowsers, en terecht. Firefox doet wat een browser moet doen, én is open source. Handig: er zijn veel plug-ins voor. firefox.com

PINGO

Laat deelnemers tijdens een presentatie live reageren op vragen en stellingen. De antwoorden verschijnen meteen in beeld, zodat je snel ziet wat er in de zaal leeft. trypingo.com

EUSurvey

De enquêtetool van de Europese Commissie, ontwikkeld voor onder meer openbare raadplegingen en tevredenheidsonderzoeken. Deze opensourcesoftware kan ook op een eigen omgeving worden geïnstalleerd. ec.europa.eu/eusurvey

PARTICIPATIE EN DIALOOG

CONSUL DEMOCRACY

Een participatieplatform waarmee inwoners ideeën kunnen indienen, discussiëren, stemmen en meedenken over begrotingen en beleid. consuldemocracy.org

OpenStad

Een Nederlands opensourceplatform voor digitale participatie. Publieke organisaties kunnen er projectwebsites mee maken en inwoners laten reageren, ideeën indienen of stemmen. openstad.org

Polis

Een gespreksplatform dat grote groepen laat reageren op stellingen. De software brengt vervolgens in beeld waar deelnemers het eens en oneens zijn (en waar draagvlak ontstaat). polisnl.org

CODE ONTWIKKELEN EN DELEN

Codeberg

Een niet-commercieel platform voor het opslaan, delen en gezamenlijk ontwikkelen van broncode. Het is een privacyvriendelijk alternatief voor commerciële ontwikkelplatforms. codeberg.org

GitLab

Een uitgebreid platform waarop teams code beheren, wijzigingen bespreken, tests uitvoeren en werkzaamheden plannen. GitLab kan als online dienst worden gebruikt, maar ook op de eigen infrastructuur worden geïnstalleerd. gitlab.com

Forgejo

Een lichtgewicht platform om zelf codeprojecten, wijzigingen, problemen en documentatie te beheren. Forgejo wordt ontwikkeld door een onafhankelijke community. forgejo.org

PUBLICEREN

Drupal

Krachtig contentmanagementsysteem voor websites met veel pagina's, redacteuren en werkprocessen. new.drupal.org

Matomo

Onderzoekstool die laat zien hoeveel mensen je website bezoeken en welke pagina's zij bekijken. Wie Matomo zelf beheert, houdt de verzamelde bezoekersgegevens op zijn eigen infrastructuur. matomo.org

Laposta

Een Nederlandse dienst om nieuwsbrieven te ontwerpen en verzenden. De tool biedt onder meer sjablonen, aanmeldformulieren, automatische mailreeksen en statistieken. laposta.nl

AI-ASSISTENT

Mistral Vibe

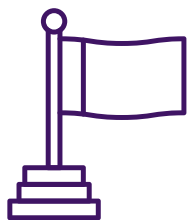
Voorheen Le Chat. Een AI-assistent voor zoeken, schrijven, samenvatten en het uitvoeren van uitgebreidere werktaken. Organisaties kunnen de zakelijke versie ook op eigen infrastructuur of in een private cloud laten draaien. chat.mistral.ai

Ontmoet de locals

Who's who in opensourceland

Welkom in opensourceland. We stellen je graag voor aan de pioniers, voorvechters, aanjagers en andere smaakmakers die zich inzetten voor digitale soevereiniteit. Zo weet je bij je kunt aankloppen.

Ontmoet de pioniers

Marleen Stikker stond in 1993 als 'burgemeester' van De Digitale Stad aan de wieg van een publiek toegankelijk internet in Nederland. Als oprichter en directeur van Waag Futurelab pleit zij nog altijd voor technologie die open, eerlijk en inclusief is. Waag onderzoekt niet alleen hoe technologie onze samenleving beïnvloedt, maar ontwikkelt ook concrete alternatieven.

Een historisch kopstuk is **Kees Vendrik**. Hij initieerde in 2002 als kamerlid een motie die de overheid oproep open source en open standaarden te stimuleren. Daarmee kreeg open source voor het eerst nadrukkelijk een plek op de politieke kaart. De 'Motie-Vendrik' is sindsdien een begrip.

Ontmoet de voorvechters

Jantien Borsboom is de directeur van stichting PublicSpaces. Zij zet zich samen met haar team in voor een eerlijke, vrije digitale samenleving en een online publieke ruimte die niet wordt gedomineerd door grote techbedrijven.

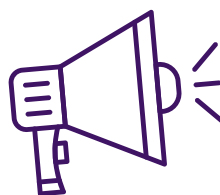
Europarlementariër **Kim van Sparrentak** voert campagne tegen de dominantie van Amerikaanse Big Tech. Zij waarschuwt voor afhankelijkheid van één aanbieder (*vendor lock-in*) en vraagt aandacht voor Europese opensource-alternatieven. **DOSBA** vertegenwoordigt Nederlandse IT-bedrijven die met open source werken. De vereniging brengt ondernemingen samen en treedt op als gesprekspartner voor overheid en publieke sector, onder meer rond beleid, marktontwikkeling en Europese regelgeving.

Ontmoet de onderzoekers

Hoogleraar **Bart Jacobs** is een bekende stem op het gebied van privacy, digitale identiteit en beveiliging. Met zijn onderzoeksgroep ontwikkelde hij 'I Reveal My Attributes' (IRMA), tegenwoordig bekend als Yivi: een digitale identiteitsapp waarmee gebruikers alleen de persoonsgegevens delen die op dat moment relevant zijn.

Roland van Rijswijk-Deij, hoogleraar internetveiligheid aan de Universiteit Twente, kijkt onder de motorkap van onze digitale infrastructuur. Hij komt regelmatig in de media met tips om je persoonsgegevens te beschermen. Ook ontwikkelt hij bouwstenen voor een veiliger en weerbaarder internet.

Ontmoet de aanjagers

Uiteindelijk gaat het bouwen van software ook gewoon om het waarmaken van hele toffe IT-projecten. Een aantal namen om te volgen zijn **Mark Crooijmans**, die Signalen van de grond kreeg. **Robert Broersma** die de community van NL Design System trekt. **Holger Peters**, die Open WebConcept uitbreidde naar ruim vijftig gemeenten. Jurist **Mathieu Paapst** is betrokken bij Forum Standaardisatie en zit in de Raad van Toezicht van Pleio, en zorgt dat kennis over licenties, intellectueel eigendom en inkoop bij iedereen op peil komt. Tenslotte hebben we nog **Fleur van Leusden** die als CISO de veiligheid van verkiezingssoftware bewaakt.

Reistip!

Ook T-DOSE in Gelderop is een populaire, jaarlijkse bestemming voor ontwikkelaars en gebruikers van open source. Wordt gehouden in de Weeffabriek, en als je er toch bent: bezoek vooral het Weverijmuseum.

Reisbestemmingen voor in de agenda

Waar ontmoet je andere reizigers in opensourceland? Op deze evenementen doe je nieuwe ideeën op, leer je van praktijkvoorbeelden en vind je projectleiders naar vergelijkbare bestemmingen.

📍 **FOSDEM** in Brussel is de grootste Europese ontmoetingsplek voor ontwikkelaars en andere open source-professionals. Elk jaar trekken duizenden bezoekers naar de campus van de Universiteit libre de Bruxelles. Je vindt er presentaties over software, hardware, security, programmeertalen, internetprotocollen, databases en wetgeving. De toegang is gratis en rondom FOSDEM zijn vaak allerlei nevenbijeenkomsten (EU open source week).
fosdem.org

📍 **FOSS4GNL** is dé Nederlandse bijeenkomst voor open source geo-informatie. Ontwikkelaars, gebruikers, onderzoekers en beleidsmakers delen er kennis over open geo-software, kaarten, data en praktijktoepassingen. De conferentie wordt georganiseerd vanuit OSGeo.nl, de Nederlandse afdeling van de internationale OSGeo Foundation, vaak samen met een kennispartner.
foss4g.nl

📍 **UN Open Source Week** brengt organisaties, overheden, OSPO's, projecten en community's uit de hele wereld samen. De centrale vraag: hoe kan open source bijdragen aan digitale publieke infrastructuur en oplossingen voor mondiale vraagstukken? Jong als evenement, maar nu al een belangrijke internationale ontmoetingsplek.
unopensource.org

📍 **PublicSpaces** is een netwerk van organisaties die strijden voor een internet gebaseerd op publieke waarden. Tijdens hun jaarlijkse PublicSpaces Conference gaat het bijvoorbeeld over open en ethische alternatieven voor sociale media. Uitgangspunt: hoe kunnen we technologie weer voor ons – en onze democratie – laten werken. Verwacht keynotes, workshops, rondetafel sessies, kunst, cultuur, panels, een bazaar, borrels en een award show.
conference.publicspaces.net

📍 **WICCON** wordt georganiseerd door WICCA, de vereniging voor vrouwen in cybersecurity. Hier komen mensen, bedrijven en universiteiten samen om informatie uit te wisselen over de laatste ontwikkelingen in cybersecurity. Het is een evenement met een knipoog: veel van de bezoekers gaan verkleed als heks of vampier. Het programma is ieder jaar ijzingwekkend sterk.
wiccon.nl

📍 **Open Source Summit Europe** is de Europese top van de Linux Foundation voor ontwikkelaars, architecten, technologen en community-leden. Kortom, voor iedereen die wil weten welke kant opensource-innovatie op beweegt – van cloud en security tot AI, infrastructuur en governance.
events.linuxfoundation.org/open-source-summit-europe

Blijf op de hoogte!

Meld je aan voor de nieuwsbrief

Of je nu een bestuurder, IT-manager, software-inkoper, opensource-projectleider of OSPO bent... Onze Opensource-werken-nieuwsbrief is onmisbaar voor iedereen die zich bezighoudt met open source en digitale soevereiniteit.

We houden je op de hoogte van:

- Belangrijke beleidsupdates en regelgeving.
- Best practices en succesverhalen van Nederlandse organisaties.
- Evenementen, workshops en conferenties.
- Handige tools, tips en publicaties.

Schrijf je in en word onderdeel van de Nederlandse community die werkt aan meer digitale soevereiniteit, veiligheid, efficiëntie en transparantie. We gaan zorgvuldig om met je gegevens en gebruiken je e-mailadres alleen voor de nieuwsbrief.

Ook bijdragen aan de opensource-community? Tip de redactie!

PAG
4

‘We willen de controle over data en technologie in eigen huis hebben’

PAG
8

‘We weten niet wat het Rijk aan Microsoft uitgeeft’

PAG
10

‘Iedereen praat over werken met open source, wij doen het gewoon’

PAG
16

‘Open source is geen los ICT-dossier, maar een strategisch instrument’

PAG
20

‘Door transparant te zijn, laten we zien dat we niets te verbergen hebben’

PAG
22

‘Wat eerst maanden duurde, kan nu in één dag’